

## RECENZIE/REVIEW/KRITIK



**TIHÁNYIOVÁ, Monika.** *Bubekovci z Plešivca – úspechy a pády jedného rodu v politike a umení.* Rožňava: Georgius Bubek, o. z., 2017, 151 s.

V poslednom období sa potešiteľne zvyšuje počet prác, venujúcich sa stredovekým dejinám Uhorska. A hned' na úvod prezradím, že predloženú monografiu autorky považujem za hodnotný príspevok k výskumu danej epochy. Aj napriek nedostatku písomných prameňov - na ktorý sama čestne poukazuje v úvode - dielo pôsobí ucelene a zohľadňuje najnovšie výsledky historického poznania.

Autorka poňala problematiku komplexne a to od prvej písomnej zmienky o rodine (1235 – hoci jej korene siahajú určite aspoň do 1. polovice 12. storočia), kedy Ákoš (ktorého, priznávam čestne, ako nadšenec pre knižnú kultúru, cítiaci hlbokú úctu k písanému i hovorenému slovu v akejkoľvek podobe) obdivujem za zostavenie kroniky „viedol“ peštiansku faru, až po jej vymretie „po meči“ Jurajom (1567). Všíma si statočnosť Detrika a Filipa v bojoch s Tatármi (1241), ako aj zásluhy ich potomkov o osídlenie Gemera. Práve oni totiž povolali nemetských lokátorov. Poznatok, že deľba majetkov (z rokov 1318 a 1320) sa nestala definitívou, takisto nepatrí k všeobecne známym. Bubekovci podporili politiku Ľudovíta I. a zúčastnili sa aj viacerých ťažení do Itálie. Okrem toho dlhodobo zastávali na kráľovskom dvore vysoké funkcie (napríklad komorník kráľovnej, koniarník či taverník) – a nestratili sa ani medzi cirkevnými hodnostármami (napríklad jágerský prepošt, nitriansky biskup alebo varadínsky biskup). Imrich – ako pravý stredoveký rytier – pomohol vyslobodiť kráľovnú Máriu. No práve jeho syn Detrik sa spomína ako hlava povstania proti jej manželovi, Žigmundovi Luxemburskému (1404) - a Imrich sa voči monarchovi tiež zachoval vierolomne. Túto škvrnu na cti sa rodu už nikdy nepodarilo úplne zmyť. A to napriek tomu, že si už čoskoro (asi 1408) opäť získava vládcovu priazeň a jeho členovia ho spre-vádzajú na dlhých cestách po Európe (Anglicko, Francúzsko, nemecké štátiky...), vďaka čomu sa zoznamujú s vyspelou dvorskou kultúrou, kvitnúcou na západe „starého kontinentu.“ Pápež Ján XXIII. udelil dokonca (1413) niekoľkým príslušníčkam a príslušníkom bubekovskej rodiny privilégium používania prenosného oltára. Imrich – menovec vyššie spomínaného nespokojenca – zavŕsil svoju kariéru ako jeden zo siedmych kapitánov Uhorska, no – podobne, ako jeho príbuzný Ladislav – padol v bitke na Kosovom Poli (1448). Štefana Bubeka si zasa smrť počkala počas boja pri Lučenci (1451). Horúcu krv nezaprel ani Juraj, rebelujúci (1467) proti Matejovi I. Huňadymu, zvanému podľa havrana v erbe Korvín. Jeho syn Ján sa zasa zachoval úplne opačne: snažil sa (1514) udusiť Dóžovo povstanie. A práve on priniesol kráľovnej Márii správu o tragickej skone jej manžela,

Ľudovíta II., v nešťastnej moháčskej bitke. Minimálne František počas nepokojného čias lavíroval medzi Ferdinandom I. Habsburským a Jánom Zápoľským či jeho potomkom, Jánom Žigmundom, až prvý menovaný stratil s neverným veľmožom trpezlivosť a zaradil ho (1556) medzi proskribovaných. Ten ale reagoval nečakane – na výrobu diel používal kov zo zvonov a spojil sa s Osmanmi, ktorí následne podnikli do gemerského regiónu zničujúci úder (ešte 1556 a 1558). Samotný sultán Sulejman II. ho poveril správou Sedmohradská. Matka Jána Žigmunda, Izabela, však odmietla d'alej znášať jeho prelietavosť a nechala ho zavraždiť (1558). Jeho syn, Juraj, potvrdil známe príslovie, že „jablko nepadá d'aleko od stromu“ – spočiatku sa síce tváril ako verný Ferdinandov spojenec, no v snahe o znova získanie Fiľakovského hradu sa zapletol do sporu medzi kapitánom Sobôtky, Husajnom a fiľakovským begom Hasanom. Padol však do pasce a tri roky (1562 – 1565) prežil v osmanskom zajatí.

Zaujímavo pôsobí aj podrobnejšia charakteristika sobášnej politiky Bubekovcov. Za podnetný považujem predovšetkým fakt, že Margita a Veronika, dcéry palatína Mateja z Pavloviec (vo funkcií 1435 – 1436), dokázali spravovať rozsiahle majetky aj po skone svojich manželov. Zo zväzkov s významnými uhorskými rodmi vzišli „viacerí sedmohradskí vojvodovia“ a „dokonca aj jeden poľský kráľ“ – Štefan Bátori. Autorka svedomito pracovala – okrem množstva iných dokumentov - aj so súpisom (z roku 1427) a zistila, že rod vlastnil na Gemeri dva veľké majetkové podiely: na dolnom toku Slanej a panstvo Kameňany – Rákoš. Patrila mu teda približne pätnaťina celkového počtu tunajších port. A aby vyhodnotenie ich činnosti nevyznievalo až tak negatívne, hodno spomenúť, že František sa napokon zmieril s Rožňavčanmi (1555) – nepohodli sa, pretože od nich požadoval podiel na výnose z ťažby drahých kovov. Podobne neprajne sa zachovali aj voči Dobšinej či Štítniku.

Plešivecký kostolík naopak silno prirástol Bubekovcom k srdcu, čo sa prejavilo aj skvelou výmaľbou, reflektujúcou najnovšie európske trendy. Považovali ho za svoj rodový, za miesto posledného odpočinku svojich predkov, preto trvali aj na spoločnej voľbe miestneho duchovného. Ten súčasne pôsobil aj ako gemerský vicearchidiakon. O Kameňany viedol Detrik neúspešne spor s päťkostolským biskupom Jóbom (1272), pričom miestny chrám vyzdobili nesmierne vzácnym spôsobom – puncovaním, čiže výzdobou v podobe päť lupienkových kvietkov, hviezdičiek so šiestimi cípmi alebo Jamiek. V rákošskom svätostánku sa zasa nachádza obzvlášť vzácná freska Triglava – trojhlavého starca, pôvodne slovanského božstva. Práve Bubekovcom vďačí za svoje založenie paulínsky monastier v Gombaseku – a v jeho prípade sa navyše prejavili ako štedrí donátori, hoci nemožno vylúčiť ani zjistný dôvod toho veľkodušného konania: obavy o spásu vlastných duší. Kláštoru venovali nielen niekoľko podielov z dedín a domov, ale aj rozsiahle podiely vo vinohradoch. Paradoxne aj oň viedli spor páni zo Štítnika s páni z Plešivca – a šťastie sa napokon (1405) priklonilo k druhým zmienným. Mníchov napokon vyhnal – a niekoľkých nechal aj mučiť – samotný Juraj Bubek krátko po svojom konvertovaní na protestantskú vieru. Archív rodu sa nachádzal na hrade Krásna Hôrka, ktorý vlastnil značne dlhé obdobie (od definitívneho získania až po vymretie rodiny sa jedná o roky 1352 - 1567). O existencii

hrádku v Betliari toho, žiaľ, stále mnoho nevieme. Ako cennú vnímam tiež snahu autorky logicky zdôvodniť viaceré nejasné udalosti, napríklad pravdepodobné vyobrazenie Meluzíny v hrhovskom kostole či možné založenie kláštora v Gönci Jurajom Bubekom.

Štýl považujem za vysoko odborný, no pritom prístupný širokému okruhu záujemcov o danú tému. Jazyk od prvých viet upúta i vtiahne do dejia – a nepustí až do poslednej bodky. Nebojím sa priznať, že čítanie uvedenej práce vnímam ako skutočný umelecký zážitok. Jazyková korektúra sa vydarila skutočne skvelo, nuž celkový výsostne pozitívny dojem nenarúšajú ani prehrešky voči gramatike, preklepy či chýbajúce interpunkčné znamienka. Vysoko si vážim – priam už tradične – uplatnenie oboch typov poznámok pod čiarou: bibliografických i vysvetľujúcich. Autorka citlivu zvážila, ktoré údaje by nadmerne zaťažovali základný text, no na tomto mieste pôsobia obohacujúco. K nim patria napríklad podrobnejšie informácie o obciach a panstvách, ktoré pri dedení pripadli jednotlivým členom bubeckovského rodu alebo citáty z kroník. Dielo, chvalabohu, nepodľahlo dnes módnemu trendu prehnaného pozitivizmu, práve naopak: text nezamlčiava ani charakterové chyby, násilnosti či neukojiteľnú túžbu po moci budť to samotných Bubeckovcov, prípadne niektorého z ich familiárov. Členenie práce na kapitoly považujem za logické a celkovú štruktúru za prehľadnú. Trochu neobvykle na mňa pôsobilo snáď len občasné použitie spojenia „bezdetná smrť“ – priznávam čestne, že doposiaľ som sa s ním nikdy nestretol.

Autorka uskutočnila rozsiahly archívny výskum – a to navyše nielen v domácich, ale i v zahraničných inštitúciách. Zoznam použitej literatúry považujem za obdivuhodne rozsiahly. Miesto v ňom našli diela tak slovenskej, nemeckej, ako i maďarskej proveniencie. Oslovila ma ich pestrosť. Jedná sa totiž nielen o publikované pramene, ale aj dejiny miest, biografie, práce o vojenstve, dvorskej kultúre, umení či konfesionálnych pomeroch. Vyzdvihujem takisto interdisciplinárnu – okrem už spomínanej kunsthistorie autorka obohatila predloženú prácu napríklad poznatkami z archeológie, architektúry, castrológie či heraldiky. Opomenúť nemožno ani fakt, že sa jej podarilo skvelo sklíbiť spisy o dianí na celouhorskej a regionálnej úrovni. Siahla tak po zväzkoch novšieho, ako i staršieho dátu vydania a aj vďaka tomu priniesla množstvo nových poznatkov, prípadne skorigovala doterajšie nepresnosti, každopádne však výrazne obohatila doterajšie poznanie spomínanej problematiky. Oslovila ma pokora, s akou autorka na jednom mieste opravila vlastné tvrdenie z predošlého vedeckého výstupu – vnímam tento krok v dnešnej postmodernej a silno individualistickej dobe ako nesmierne vzácný a hodný uznania. Obzvlášť oceňujem zmienky o sepulkrálnych pamiatkach. Dielo vhodne dopĺňa obrazová príloha a svedomito spracovaný rodokmeň. Obzvlášť hodno vyzdvihnuté, že väčšina vyobrazení nebola doposiaľ zverejnená. Svetlo sveta teda podľa môjho názoru uzrela kniha, ktorá sa natrvalo zapíše do sŕdc čitateľov.

Ján Jakubej, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre